

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARGA EKOLOGIK
TARBIYA BERISH

Toshpulatova Nargiza Abduraimovna

Shahrisabz davlat pedagogika instituti magistranti

Shahrisabz, O'zbekiston

E-mail: [Toshpulatova Nargiza 1985@gmail.com](mailto:Toshpulatova.Nargiza.1985@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda atrof- muhit va uning muammolari haqida ongli munosabati, tabiatga muhabbat, tirik mavjudotlarga hurmat, tabiatdagi xatti-harakatlari oqibatlarini oldindan ko'ra bilish tuyg'ularini tarbiyalash juda muhimligi, ekologik ta'lim berishning usullari haqida so'z boradi. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik tarbiya maqsadi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: tabiat, ekologiya, tarbiya, ekologik bilim, vosita, usul, tarbiya shakllari, ekologik madaniyat.

**ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ В ДОШКОЛЬНЫХ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ**

Ташпулатова Наргиза Абдураимовна

Магистрант Шахрисабзского государственного педагогического института

Шахрисабз, Узбекистан

E-mail: [Ташпулатова Наргиза 1985@gmail.com](mailto:Toshpulatova.Nargiza.1985@gmail.com)

Аннотация: В данной статье говорится о важности воспитания детей дошкольного возраста об окружающей среде и ее проблемах, любви к природе, уважении к живым существам, умении предвидеть последствия своих действий в природе, а также о методах экологического воспитания. В данной статье анализируются цели экологического воспитания детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: природа, экология, образование, экологические знания, инструмент, метод, формы обучения, экологическая культура.

**ENVIRONMENTAL EDUCATION OF CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATIONAL
ORGANIZATIONS**

Toshpulatova Nargiza Abduraimovna

Master student of Shahrisabz State Pedagogical Institute

Shahrisabz, Uzbekistan

E-mail: [Toshpulatova Nargiza 1985@gmail.com](mailto:Toshpulatova.Nargiza.1985@gmail.com)

Abstract: This article talks about the importance of educating pre-school children about the environment and its problems, love for nature, respect for living creatures, the ability to anticipate the consequences of their actions in nature, and methods of environmental education. This article analyzes the purpose of environmental education in preschool children.

Key words: nature, ecology, education, ecological knowledge, tool, method, forms of education, ecological culture.

Kirish (Introduction). Ekologik bilim - tirik tabiatning tuzilishi, rivojlanishi, o'zgarishi, yer yuzidagi tirik jonzoatlarning holati, ularning bir-birlari va atrof-muhit o'rtasida bo' lib turadigan

munosabatlarni, tabiiy boyliklarning son va sifatini, xajmini, xillarini hamda ularni saqlash va tejamkorlik bilan foydalanish yo'llarini o'zlashtirishdan iboratdir. Inson tabiatga, o'zini o'rab olgan muhitga nisbatan o'z munosabatini o'zgartirishi, tabiat qonunlarini bilishi, o'rganishi va ular asosida o'z hayotini rivojlantirishi shart. Tabiat qonunlariga mos keladigan hayot yo'llarini ishlab chiqish kiyerak. Aks holda inson va jamiyat katta tabiiy ofatlarning kelib chiqishiga sababchi bo'ladi va shu ofatlardan halok bo'ladi. Ekologik ta'lim va tarbiyaning tub ma'nosi - tabiat va jamiyat o'rtasidagi doimiy birlik va ularni bir-birlariga bug'luvchi tabiiy hamda ijtimoiy qonunlarni o'rganish, hayotga tatbiq qilishdan iboratdir.[1]

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ekologiya haqidagi tushunchalar va qonuniyatlar to'g'risida bilim berishda mehnat muhofazasi, tabiatni asrash, noyob jonzotlar ro'yxati, tabiat va atmosferadagi inqirozlar oldini olishga oid tushunchalar va qonuniyatlarga e'tibor beriladi. Demak, maktabgacha yoshdagi bolalar ekologik tarbiyasidan ko'zlangan maqsadlardan biri - bir to'mondan - Ona zaminimizni ozoda qilib saqlash bo'lsa, ikkinchi to'ndan - musaffo osmonimizni aslidagi- dek saqlashdan iborat. Bu ona diyorumizni obod etishga qo'shiladigan katta hissa bo'lib, uning yordamida maktabgacha yoshdagi bolalarda obodonchilik va orastalik, pokizalik va tejamkorlik, xushxulqlik va xushmuomalalik kabi insoniy fazilatlar shakllanadi. [2]

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review) O'rta asrlarda yashab ijod etgan Sharq al lomalaridan Muhammad Muso al Xorazmiy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Byeruniy, Abu Ali Ibn Sino va boshqalar tabiat fanlarining rivojlanishiga katta hissa qo'shganlar. Ular hali ekologiya fani dunyoga kelmagan davrda tabiat va undagi muvozanat, o'simliklar va hayvonot dunyosi, tabiatni e' zozlash haqida qimmatli fikrlar aytganlar. Tabiatshunoslikka oid "Kitob al-mabodi al-insonia", "Kalam fia'zo al hayvon" kabi asarlarida odam va hayvonlar ayrim a'zo larining tuzilishi, xususiyatlari va vazifalari haqida, ularning o'xshashligi va farqlari keltirilishi bilan birga, asosiy anatomik fiziologik tushunchalar byerilgan. Ularining ruhiy holatlaridagi hususiyatlari haqida ham to'xtalib o'tilgan. Kasalliklarining oldini olish, sog'lomlashtirish va boshqa chora-tadbirlarni qo'llash lozim ekanligi haqida ma'lumotlar keltiriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ekologiya haqidagi tushunchalar va qonuniyatlar to'g'risida bilim byerish. Bunda mehnat muhofazasi, tabiatni asrash, noyob jonzotlar ro'yxati, tabiat va atmosferadagi inqirozlar oldini olishga oid tushunchalar va qonuniyatlarga e'tibor byeriladi. Demak, maktabgacha yoshdagi bolalar ekologik tarbiyasidan ko'zlangan maqsadlardan biri - bir to'mondan - muqaddas Ona zaminimizni ozoda qilib saqlash bo'lsa, ikkinchi to'ndan - musaffo osmonimizni aslidagi- dek saqlashdan iborat. [1]

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology) Maktabgacha yoshdagi bolalarda quyidagi ekologik qonuniyatlar va tushunchalarni ongli ravishda anglashni kafolatlaydi:

- tabiat haqidagi tushuncha, tabiiy muhit, tabiiy o'illar va ular orasidagi bog'lanish;
- tabiat boyliklaridan tejab foydalanish va ularni muhofaza qilish;
- atrof-muhitni ifloslanishdan saqlash;
- tabiatni kelajak avlodlar uchun qanday boisa, shundayligicha qoldirishga intilish va shu kabilar.

Ekologiya so'zi grekcha bo'lib, «oykos» - uy, yashash joyi, «logos» - fan demakdir. Bu so'zlarni keng ma'noda tushunish zarur. Atamaning fanga kiritilishidan hozirgacha o'tgan davr mobaynida uni turli mutaxassislar turlicha izohlab kelmoqdalar.

Erta bolalik davrida ekologik tarbiyaning ahamiyati kattadir. Bola tabiat va dunyoni tanish va undagi moddiy va tabiiy boyliklarni asrash hamda ularga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishni

o'rganadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarga beriladigan ekologik ta'lim bolalar va atrof-muhit uchun bir qancha ijobiy natijalarga ega. Ekologik ongni rivojlantirish orqali bolalarga tabiat va yovvoyi tabiat haqida bilim berish, barqaror amaliyotlarni rag'batlantirish, atrof-muhitga hurmatni oshirishga erishish mumkin.

Misol uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bog'dorchilik ishlarining tashkil etilishi, bolalarda tabiatdagi tirik komponentlar bilan yaqindan tanishish, ularning foydali tomonlarini amaliyot orqali bilib olish, mevalarni tatib ko'rish orqali hissiy anglash va tabiat hamda tirik organizmlarga ijobiy munosabatlarni rivojlantirib boradi.

Bolalarga ekologik ta'lim berishda quyidagi yo'nalishlar muhim:

1. Ekotizimlar haqida

tushuncha berish:

- ❖ Tirik organizmlarning o'zaro bog'liqligini o'rganish
- ❖ Ekotizimlarning asosiy tushunchalari bilan tanishtirish
- ❖ Ekotizimlarni o'rganish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar

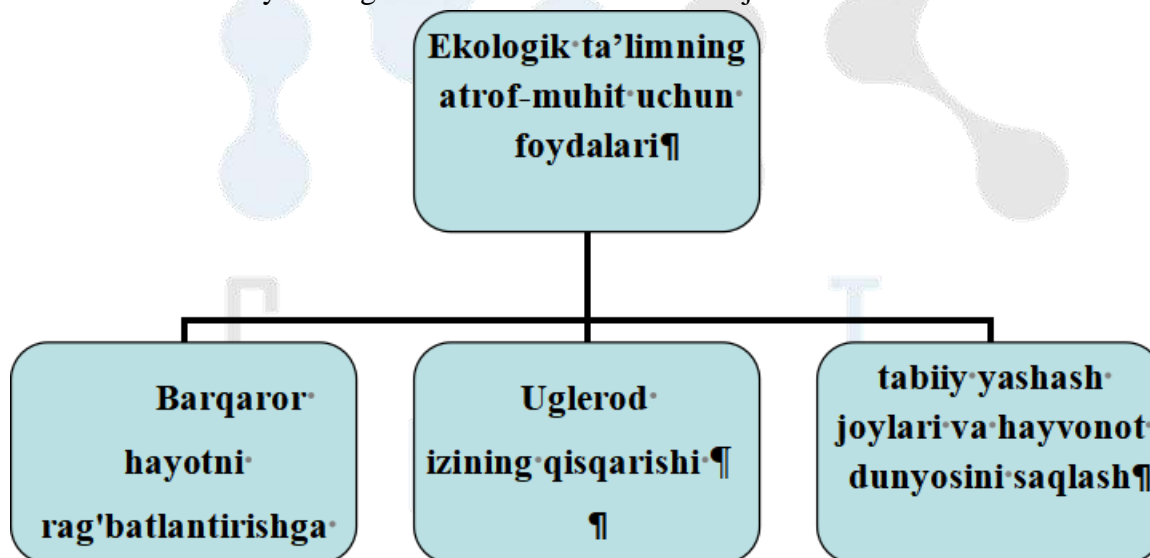
2. Saqlash va qayta ishlash

- ❖ Tabiatni muhofaza qilishning ahamiyatini o'rgatish
- ❖ Qayta ishlash odatlarini rag'batlantirish
- ❖ Chiqindilarni kamaytirish haqida xabardorlikni shakllantirish

Misol: qayta ishlangan materiallardan foydalangan holda san'at va hunarmandchilik

3. Tabiat bilan aloqadorlik

- ❖ Ochiq havoda o'rganish tajribasi
- ❖ Tabiatda sayr qilish va o'rganish
- ❖ Tabiat dunyosiga nisbatan hayrat va qiziqish tuyg'usini rag'batlantirish
- ❖ Tabiat va hayvonlarga nisbatan hamdardlikni rivojlantirish

Maktabgacha va boshlang'ich ta'limda ekologik ta'lim berishda qiyinchiliklar va yechimlar:

- Ekologik ta'lim uchun resurslarning cheklanganligi
- Atrof-muhitga oid mavzularda o'qituvchilar malakasining etishmasligi
- Qiyinchiliklarni yengish strategiyalari

Bolalar xulq-atvorida ekologik madaniyat, ekologik bilimlar, amaliy ko'nikmalar, estetik tajribalar asosida shakllanadi. Maktabgacha yoshdagi bola tirik mavjudotlarga hamdard bo'lishni o'rganishi kerak: jonli mavjudot xafa bo'ladi, uni sevish kerak, hayvonlarga ozor berish mumkin emas, tabiat yaratgan

narsalarni yo'q qilishga haqqimiz yo'q. Biz bolalar ongiga o'zimizni o'rab turgan olam, barchamiz yashaydigan ulkan uy kabi tuyg'uni uyg'otishimiz kerak.

Ekologik ta'limning asosiy shakllari: [3]

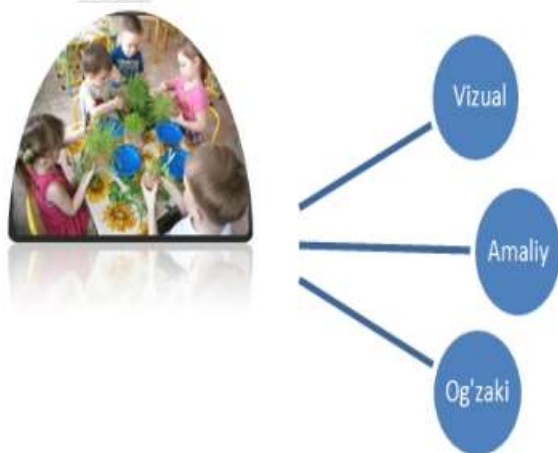
- To'g'ridan-to'g'ri ta'lim faoliyati-

Ta'limiy faoliyat davomida bolalarni tabiat bilan tanishtirish ishlarini tashkil etishning yetakchi shaklidir.

- Ekskursiyalar
- Ekologik bayramlar va hordiq
- Kundalik hayotda bolalarni tabiat bilan tanishtirish

Har qanday jarayonda bo'lgani kabi tarbiyachilar ham o'zlarida mavjud bo'lgan barcha ta'lim usullari va usullaridan foydalanishga harakat qilishadi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results) Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik ta'lim berishning bir necha shakllari mavjuda. Bular:

Vizual usul - yuz marta aytishdan ko'ra, bir marta ko'rsatgan ma'qul, ayniqsa, bolalar va ularning tabiat bilan munosabatlari haqida. Ekologik ta'limda vizual usullar: kuzatishlar, rasmlarni ko'rish, modellarni namoyish qilish, slayd-shou. Vizual usullar - bolalarning bilim faoliyati imkoniyatlariga to'liq mos keladi, ularga tabiat to'g'risida jonli, aniq g'oyalarni shakllantirishga imkon beradi.

Amaliy usul - o'yinlar, tajribalar, modellashtirish. Ushbu usullardan foydalanish o'qituvchiga alohida ob'ektlar va tabiat hodisalari o'rtasidagi aloqalar va munosabatlarni o'rnatish orqali fikrlarni aniqlashtirish va chuqurlashtirish, tizimga olgan bilimlarini kiritish imkonini beradi.

Amaliy usullar bolalarni ekologik madaniyatga to'liq qo'shilishi uchun juda muhimdir.

1. Modellashtirish. Modellashtirish usuli boshlang'ich va ikkinchi darajali bolalar uchun juda mos keladi. Bu sxemalar, belgilar, figuralar yoki tasvirlar yordamida haqiqiy narsalarni (hodisalarni) almashtirish. Simulyatsiya bolalarga o'rganilayotgan obyekt to'g'risida umumiy tushuncha berishga yordam beradi.

2. Tajribalar va tajribalar. Ekologik ta'limdagi tajriba - bu o'rganilayotgan obyektни maxsus yaratilgan sharoitlarda kuzatish. Tajribaning maqsadi va maqsadi bo'lishi kerak. Tajriba jarayoni, shuningdek texnologiyalar va vositalarni o'ylab ko'rish kerak. Tajribaning o'zi mantiqiy ravishda og'zaki yoki yozma ravishda to'ldiriladi.

3. Atrof-muhit o'yinlari. Didaktik, mobil, ish stoli yoki og'zaki - o'yin, bu materialni bilish, bilish va mustahkamlashdir. O'yin ekologik tarbiya usuli sifatida bolalar bog'chasi o'qituvchilari tomonidan keng qo'llaniladi, chunki o'yin maktabgachayoshdagi etakchi faoliyatdir.

Og'zaki usul - hikoyalar, badiiy asarlar, suhbatlar, og'zaki usullar bolalarda tabiatga nisbatan emotsional ijobiy munosabatni shakllantirishga yordam beradi.

Og'zaki usullar deganda biz suhbatlar, hikoyalar, o'qiganlaringizni yoki ko'rganlaringizni tahlil qilishni tushunamiz. Og'zaki usullarni deyarli har doim vizual usullar qo'llab-quvvatlaydi. Suhbat har doim har qanday o'yin, tajriba, kuzatishdan oldin turadi. Boshqa har qanday usul suhbatga hamroh bo'ladi.

Og'zaki usullardan biri bu badiiy adabiyotni o'qish. Bu yoki o'quv dasturi tomonidan tavsiya etilgan maxsus ekologik adabiyotlar yoki mumtoz yozuvchilarning asarlari bo'lishi mumkin. Hozirda ko'plab mualliflar tabiat, hayvonot dunyosi, atrof-muhitni muhofaza qilish muammolariga e'tibor bergan holda o'z kitoblarini nashr qildirishyapti.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga ekologik bilimlarni berishda o'yinlarning ahamiyati beqiyosdir. Didaktik o'yinlar jarayonida bolalar tabiat hodisalari, o'simliklar, hayvonlar to'g'risida o'z fikrlarini aniqlaydilar, birlashtiradilar, ko'rib chiqadilar.

Didaktik o'yinlar bolalarga tabiat obyektlari bilan ishlashga imkon beradi, ularni taqqoslaydi, individual tashqi belgilaridagi o'zgarishlarni qayd etadi.

Tajriba- Bu maxsus tashkil etilgan sharoitda olib boriladigan kuzatuv. Tajriba nafaqat bolalarda tabiatga bo'lgan qiziqishni shakllantirishga yordam beradi, balki kuzatuvchanlikni, aqliy faoliyatini rivojlantiradi. Har bir eksperimentda kuzatilgan hodisaning sababi aniqlanadi, bolalar hukmlarga, xulosalarga olib boriladi.

Ekskursiya- asosiy faoliyat turlaridan biri va maktabgacha yoshdagi bolalarni ekologik tarbiyalash bo'yicha ishlarni tashkil etishning maxsus shakli. Ekskursiyalarning afzalligi shundaki, ular bolalarni tabiiy sharoitda tabiat obyektlari va hodisalari bilan tanishtirishga imkon beradi. Ekskursiyalarda bolalar o'simliklar, hayvonlar va shu bilan birga ularning yashash sharoitlari bilan tanishadilar, bu esa tabiatdagi munosabatlar to'g'risida birlamchi g'oyalarni shakllantirishga yordam beradi. Bolalarni estetik tarbiyalashda, ularning tabiat hodisalari va ob'ektlariga estetik munosabatini shakllantirishda ekskursiyalarning o'rni katta.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya berishning pedagogik ahamiyati m.sh. mustafoyeva buxdupi 1-kurs magistranti sh. murodova buxdu2-kurs magistranti 242-243 bet
2. N.T. Tosheva, M.H. Mustafoyeva Registration of age and individual characteristics in education as a pedagogical problem. European scholar journal ISSN(E): 2660-5562 Jurnal Impact Faktor: 7.235
3. Qodirova F.R., R. M. Qodirova "Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi" Toshkent- 2006y
4. Qodirova F.R., R.M. Qodirova «Maktabgacha yoshdagi bolalarni ikkinchi tilga o'rgatish metodikasi» Dastur va o'quv qo'llanma. Toshkent, 2007.
5. Tosheva Nurzoda Toshtemirovna. Methods and techniques of developing cognitive activities of primary school pupils //ACADEMICIA. An International Multidisciplinary Research Journal, 2020. №10.(7.13.) Стр 80-87. https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/1537/943
6. Shulga T.I. Rol stanovleniya volevoy regulyatsii v razvitii mladshogo shkolnogo vozrasta: mejvuzov, sborn. trudov Psixologo-pedagogicheskoye osobennosti razvitiya lichnosti mladshogo shkolnika. -Penza, 1993.
7. Юсупов О.Н. Ўзбек адабиётининг инглиз тилидаги таржималарининг лингвокогнитив тадқиқи. Сўз санъати халқаро журнали. 3 сон, 3 жилд. Б.102- 105.

8. Юсупов О.Н. О'zbek poeziya namunalari tarjimasining ingliz tilidagi interpretatsiyasi. Тошкент давлат педагогика университети илмий ахборатлари. 3 жилд, 19 сон, - ТДПУ, 2019. Б.146-150.

9. Юсупов О.Н. Анализ проблемы стиля в художественном переводе. The Way of Science, 94. 2014.

10. Юсупов О.Н. Специфика художественного перевода. Наука и Мир 2 (3), 170 - 172. 2014.

11. О.Н. Юсупов. Pride of Uzbek nation. The Way of Science 9 (31), 80-81, 2016

